

Galina P. Klimowa

Badania estetyczne w Rosji: Jekaterynburg

Sztuka i Filozofia 7, 305-308

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Galina P. Klimowa

BADANIA ESTETYCZNE W ROSJI: JEKATERYNBURG

Analizując myśl estetyczną w różnych regionach Rosji należy brać pod uwagę nie tylko jej immanentne cechy i wewnętrzne sprężyny rozwoju, lecz także swoistość ogólnej sytuacji w naukach humanistycznych.

W latach 20.–30. rozpoczął się, nasilając się do końca lat 60. włącznie, proces koncentracji nauk społecznych Federacji Rosyjskiej w Moskwie.

Dotyczyło to także estetyki, którą zaliczono do nauk społecznych i w związku z tym obawiano się, by nie stworzyła ona czegoś, co nie odpowiadałoby oficjalnej doktrynie socjalistycznej. W estetyce doktryna ta przejawiała się w opieraniu się na trzech czynnikach: na zastosowaniu leninowskiej teorii odzwierciedlenia w stosunku do sztuki (czyli gno-seologicznej koncepcji istoty sztuki), na socrealizmie i jego rzekomej artystycznej wyższości oraz na przekonaniu o społecznej roli sztuki. Przy tym, nawet w tych ograniczonych ramach, pierwszeństwo oddawano badaniom scentralizowanym, prowadzonym z reguły przez uczonych moskiewskich.

W lepszej sytuacji znajdowały się poszczególne republiki związkowe, gdzie większa autonomia doprowadziła do powstania współczesnych szkół estetycznych lub solidnych publikacji poszczególnych uczonych (przykładem mogą być Tbilisi, Tartu, Kijów, Erewań, Mińsk i Ryga).

W Federacji Rosyjskiej natomiast wszelkie badania estetyczne skoncentrowane zostały w Moskwie, w rezultacie nawet w Leningradzie do końca lat 60. nie było żadnego profesora estetyki.

Oczywiście, znany jest dramatyczny los niektórych estetyków moskiewskich, czego przykładem może być sytuacja wybitnego uczonego radzieckiego A. F. Łosiewa. Na prowincji jednak sytuacja była znacznie gorsza. Faktycznie tam nie było wcale warunków sprzyjających rozwojowi estetyki. Estetyki nie wykładano ani w szkołach średnich, ani wyższych nawet. Jeśli więc nawet powstawały jakieś przejawy samodzielnej aktywności pod tym względem, to były one reglamentowane przez jednolity, ogólnokrajowy program, w którym panował tylko jeden dopuszczalny punkt widzenia we wszystkich omawianych kwestiach.

Ogólne procesy pewnej demokratyzacji życia społecznego po XX Zjeździe KPZPR zaczęły stopniowo ujawniać się również w estetyce.

Jednym z pierwszych, poza Leningradem, „prowincjonalnych” ośrodków akademickich, w których zaczęła rozwijać się estetyka, był Swierdłowski. W rezultacie w ostatnim dziesięcioleciu estetyka była wykładana już na wszystkich 16 wyższych uczelniach Swierdłowska (obecnie znowu Jekaterynburga). Na dwóch wydziałach Uniwersytetu Uralskiego (filozoficznym i filologicznym) powstały nawet specjalizacje w zakresie estetyki. Na Uniwersytecie też powstała w roku 1966 Katedra Estetyki kierowana od początku przez profesora A. F. Eremiejewa. W ramach tej katedry zlokalizowana została również Rada Problemowa Estetyki i Wychowania Estetycznego Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego RSFSR. Rada ta zdołała zjednoczyć estetyków nie tylko RSFSR, lecz nawet całego dawnego ZSRR od Władywostoku na wschodzie do Witebska na zachodzie oraz od Pietrozawodska na północy do Tbilisi i Taszkentu na południu.

W kilku miastach (Leningrad, Kazań, Tomsk, Pietrozawodsk, Mińsk, Perm i inne) działały grupy problemowe Rady.

Starając się podtrzymać rozwój estetyki w kraju, Rada Problemowa przeprowadzała rozszerzone posiedzenia, będące faktycznie konferencjami naukowymi, w różnych miastach nie tylko Rosji, lecz również innych republik. Konferencje takie odbyły się między innymi w Archangielsku, Tomsku, Saransku, Saratowie, Pietrozawodsku, Rydze i Mińsku.

Rozszerzone posiedzenia Rady Problemowej poświęcone były różnorodnym zagadnieniom: *Wartość społeczna dzieł sztuki, Dialektyka czynników międzynarodowych, narodowych i ogólnoludzkich w sztuce, Rzeczywistość artystyczna, Dziedzictwo estetyczne i metodologia este-*

tyki, *Estetyka M. M. Bachtina i współczesność, Fenomen czasu artystycznego, To, co etyczne (etyczność) i to, co estetyczne (estetyczność), Natura wartości estetycznych i artystycznych, Estetyczne aspekty sposobu życia, Specyfika stosunku (postawy) estetycznej, Współczesna mitologia a sztuka, Metodologia estetyki a filozofia i nauka o sztuce, Swoistość rozwoju sztuki na prowincji.*

W pracach Rady uczestniczyli nie tylko członkowie Rady, lecz również uczeni z innych miast. Dzięki aktywności Rady wiele osób obroniło prace habilitacyjne. Obroniono również ponad 50 prac doktorskich z estetyki. Na uwagę zasługuje również cały szereg książkowych publikacji estetyków Jekaterynburga.

Rozpocznię od wymienienia tytułów książek twórcy swierdłowskiego ośrodka myśli estetycznej, którym jest jeden z najwybitniejszych współczesnych estetyków rosyjskich — profesor Arkadij F. Eremiejew. Prof. Eremiejew jest autorem sześciu następujących książek: *Wiek nauki i sztuki* (1965), *Aksjologiczno-poznawcze podstawy odzwierciedlenia artystycznego* (1969), *Pochodzenie sztuki* (1970), *Społeczno-komunikacyjna natura sztuki* (1971), *Natura modyfikacji estetycznych* (1975), *Granice sztuki* (1987). Za szczególnie cenne uważam książki opublikowane w latach 1970–1975. Monografia *Pochodzenie sztuki* jest, bez wątpienia, trwałym wkładem do nauki i nikt, kto poważnie zajmuje się tą problematyką, nie powinien jej ignorować. W roku 1971 A. F. Eremiejew zaproponował oryginalną, całościową koncepcję sztuki jako systemu komunikacji społecznej. W pracy z roku 1975 natomiast można znaleźć jedną z najpełniejszych i najwykwintniejszych w estetyce radzieckiej klasyfikację i analizę zjawisk estetycznych. W książce tej zaproponowana została również koncepcja odróżniania wartości artystycznych i wartości estetycznych, która wyprzedzała o kilka lat podobne koncepcje, które zyskały sobie popularność w estetyce analitycznej w końcu lat siedemdziesiątych i na początku lat osiemdziesiątych.

Na uwagę zasługują również książki drugiego swierdłowskiego profesora estetyki, Fiodora I. Martynowa: *Magiczny kryształ* (1971) oraz *Byt człowieka i dzieło sztuki* (1988).

Psychologią sztuki i teorią przeżyć estetycznych zajmują się systematycznie W. A. Panpurin (autor książki *Wewnętrzny świat człowieka i dzieło sztuki*, 1990) oraz N. S. Ejche interesująca się problematyką uczuć estetycznych i wychowania estetycznego. Wśród wielu estetyków

młodego pokolenia wyróżniają się najbardziej dwaj docenci Uniwersytetu Uralskiego: L. A. Zaks (autor interesującej książki pt. *Świadomość artystyczna*, 1990) oraz B. W. Orłow, zajmujący się szczególnie problematyką alienacji w sztuce oraz kwestią podmiotowo-przedmiotowego charakteru relacji estetycznej.

Estetycy Swierdłowska prowadzą również prace badawcze w zakresie historii estetyki. Rezultatem tego zainteresowania były m. in. prace doktorskie O. Płotnikowej (*Estetyka A. Hausera*) oraz W. Zaborowej (*Estetyka S. C. Peppera*) Nieustającym przedmiotem studiów i publikacji wielu estetyków swierdłowskich jest również estetyka rosyjska ze szczególnym uwzględnieniem dorobku estetycznego M. Bachtina.

Na zakończenie warto zasygnalizować, nad czym aktualnie pracują estetycy Jekaterynburga. Prof. Eremiejew np. kończy fundamentalną pracę pt. *Ontologia sztuki*. Poza tym pisze on następujące monografie: *Tajemnica uśmiechu Mony Lisy czyli granice artyzmu* oraz *Analiza dzieła sztuki na podstawie nowej metody analitycznej*. W tej ostatniej pracy przedmiotem analizy są m.in. takie utwory jak: *Zamieć* Puszkina, *Zwierciadło* Tarkowskiego, *Viridiana* Bunuela, obrazy Leonardo da Vinci oraz *Doktor Żiwago* B. Pasternaka. Prof. Martynow zajmuje się ostatnio estetycznymi problemami architektury współczesnej, Panpurin bada mechanizmy percepcji artystycznej, T. A. Krugłowa studiuje aktywność formy artystycznej. Teoretyczne zagadnienia sztuki XX wieku są przedmiotem badań m. in. N. E. Buninej (sztuka modernistyczna) oraz S. L. Kropotowa (postmodernizm amerykański i rosyjski).

Tak się dotąd składało, że mimo niewątpliwych osiągnięć badawczych estetycy Swierdłowska (podobnie jak estetycy Leningradu) nigdy nie uczestniczyli w międzynarodowych kongresach estetycznych. W międzyczasie dokonała się u nas zmiana ustroju politycznego, a Swierdłowsk i Leningrad wróciły do swoich dawnych nazw. Pod jednym względem jednak nic się nie zmieniło — estetyka rosyjska na forum międzynarodowym jest w dalszym ciągu reprezentowana wyłącznie przez estetykę moskiewską, a szkoda.